

Dilemmat utbildning

Avhandling: förändringar i det afghanska utbildningssystemet

I november 2007 lades doktorsavhandlingen *An Afghanistan Dilemma: Education, Gender and Globalisation in an Islamic Context* av Pia Karlsson och Amir Mansory fram vid Stockholms universitet. Pia har tidigare arbetat som kanslichef på SAKs Stockholmskontor och som utbildningsrådgivare i Kabul. Amir jobbar för närvarande som utbildningsrådgivare på Kabulkontoret.

TEXT: ULF LUNDBERG

I studien undersöks barns, framför allt flickors deltagande i det västerländska utbildningssystemet (*maktab*) respektive i den islamska utbildningstraditionen.

Författarna har gjort en fallstudie om hur elever, föräldrar och lärare uppfattar förändringar inom utbildningen. Studien är insatt i en historisk ram om statens ambition att kontrollera den islamska utbildningen, islams roll i moderna läroplaner och flickors deltagande i utbildning. Fallstudien är fokuserad på två byar i avlägsna områden.

Studien

Metoden för att genomföra studien var intervjuer av elever, föräldrar och lärare. Forskarna valde sex olika teman: De intervjuades uppfattningar om

1. kunskap; kännedom om de två utbildningssystemen, hur man förvärvat kunskap och vad som är nödvändig kunskap
2. målen för utbildning; förväntade resultat samt fördelar och nackdelar i de båda systemen
3. undervisning och metoder för lärande, förutsättningar för att vara lärare, memorering som metod och användande av fysisk bestraffning
4. flickors och pojkars deltagande i respektive system
5. genusfrågor; om utbildningens längd, förväntningar på utbildningen, och om förändringar i synen på flickors deltagande
6. uppfostran av barn, hur beslut tas i familjen, uppdelning av arbete, flyktingfarenheter samt religiösa vanor

Studien omfattar grundutbildningen i moskéskolor och skolor med västerländsk utbildning. Vad som inte ingick i studien var direkta undervisningsresultat eller direkta kopplingar till socioekonomiska skillnader mellan de intervjuade.

Författarna pekar på omöjligheten att koppla samman sin studie med tidigare forskning eftersom sådana studier inte existerar. En del konsultrapporter finns men de handlar enbart om västerländsk utbildning. Islamsk utbildning har negligerats av forskarna inte bara i väst utan också av muslimerna själva.

Det var svårt att hitta kvalificerade kvinnliga tolkar när mammorna blev intervjuade. Resultatet blev att relativt få kvinnor blev intervjuade - 14 st jämfört med 33 fäder. Alltså en manlig dominans. En intressant observation är att barnen inte var vana vid att någon vuxen var intresserad av deras åsikter. De försökte svara på ett sätt som de trodde var rätt, ungefär som om de blev förhörda på en läxa.

Det begränsade antalet byar och respondenter i studien kan göra det svårt att generalisera resultaten för andra byar och områden, påpekar forskarna. Samtidigt är många av de frågor som diskuteras av ett sådant slag att de berör sedan länge etablerade traditioner och sedvänjor i Afghanistan.

Bakgrund

Islam tog på 800-talet över som den ledande trosriktningen i Afghanistan. Islamsk utbildning har en 1 000-årig historia. Västerländsk utbildning har blott en 100-årig historia.

Islamsk utbildning äger rum i moskéskolor och koranskolor (madrasas). Moskéskolor har existerat sedan islam introducerades. Den långa historien och det faktum att strukturen och läroplanen i stort har sett likadana ut under alla år ses som en tillgång – en trädning av sedvänjor, moral och normer som skapar en sammanhållning av den muslimska världen. Läromedlen

Lektion vid en av SAKs skolor i den nordliga provinsen Badakshan.

KLAS BJURSTRÖM

har i stort sett inte heller ändrats under århundranden och ligger i allmänhet över barnens nivå. Traditionen med utantill-inläring ses som en poetisk tillgång och en källa för recitation. Att lära sig genom att memorera har spridit sig också till sättet att undervisa i statliga Maktab-skolor.

Alla byar och stadsdelar har åtminstone en moskéskola där i stort sett alla förskolebarn får grundutbildning i islam, en effekt av den muslimska sedvänjan *farz* (förpliktelse, ansvar). Flickorna slutar vanligtvis när de blivit tio, elva år medan pojkarna kan gå i flera år.

Madrasas är till enbart för pojkar och män och undervisningen koncentreras till recitation och memorerande av koranen på arabiska. Dessutom studeras *Fiqh* (juridik), *tafsir* (tolkningar av koranen), *hadits* (profeten Mohammeds ordspråk), *sira* (profeten Mohammeds gärningar), *miras* (arvslagar) och *tawid* (Guds enhet – författarens översättning) samt bland annat studier av ämnena logik och retorik. Studenterna avgör själva hur länge och hur mycket de vill studera (ibland över tolv år). Arabiska, litteratur, persiska klassiker, medicin och astrologi studeras under de högre studierna. Under talibantiden fanns det tusentals madrasas runt om i Afghanistan. Idag har de minskat i antal och det blir allt vanligare att elever

går till statliga grundskolor.

Under talibantiden var flickskolor förbjudna, ett förbud som i stort bara kunde genomföras i städerna. På landsbygden under talibantiden lyckades till exempel SAK att i sina skolor öka antalet flickor från 13 procent år 1996 till 30 procent år 2001. Orsakerna till detta var enligt författarna: en läroplan som innefattade islamstudier, att vi hade kvinnliga lärare för de äldre flickorna, ett gott anseende samt en lång och väletablerad kontakt med de äldre i byarna och *shuras* (byråden).

Alla former av islamsk utbildning har skett och sker i lokalsamhället och organiseras av shura som samlar in pengar från familjerna till drift och till lokaler. Familjerna bidrar också i turordning med mat till lärare och elever.

Ökningen av elever från 2002 i Afghanistan har varit mellan 500 000 och en miljon per år. Här ingår de stora flyktingströmmarna efter talibanernas fall. Trots ökad tillgång till flickskolor är flickornas andel fortfarande bara 33 procent av alla elever. Ute på landsbygden är siffrorna betydligt lägre. Motståndet från föräldrarna att skicka sina döttrar till skolan måste alltså fortfarande vara en viktig orsak till den långsamma utvecklingen av flickors deltagande i undervisning. Flickornas tidiga giftermål är en viktig anledning till uppfattningen att

flickor inte ”behöver” utbildning.

Allmänt sett är dock *drop out*-problemet stort i Afghanistan, 7-8 procent av eleverna lämnar skolan varje årskurs, ett enormt resursslöseri med mänskliga resurser och investerat kapital.

Resultat

Resultaten pekar på att respondenterna har höga förväntningar på utbildning som ett viktigt instrument för fred, förstärkning av moral och höjd levnadsstandard.

De traditionella muslimska skolorna har gått tillbaka i betydelse och andra former av islamsk utbildning har utvecklats. Utbildningen i moskéerna uppfattas mycket positivt av byinvånarna, men negligeras av staten, som favoriserar Maktab. Detta märks bland annat i obligatoriet med nio års grundskola i statlig regi och i de nationella läroplanerna med dess västinfluerade innehåll. Europeiska och amerikanska läroplaner, med ord som elevcentrerad undervisning, kritiskt tänkande och *life skill* har starkt påverkat både läroplaner och fortbildningskurser i det statligt styrda skolväsendet. Detta utan att ta hänsyn till islamska traditioner och vad vanliga människor förväntar sig av utbildning. Respondenterna uttrycker oro över barnens deltagande i maktab och dess effekter: sekularisering, individualism och konsumism. Allt hot ▶

- ▶ mot islamsk identitet och islamska värden. (I miljödebattens spår kan även vi i Sverige hålla med om farorna med individualism och konsumism.)

De båda forskarna använder sig av två begrepp: globalisering och farz för den vidare analysen. Farz gör att flickors utbildning i allmänhet accepteras, men några anser att några få år räcker. De flesta av de intervjuade anser dock att flickors utbildning ska vara identisk med pojkars men med vissa förbehåll såsom säkerhetsaspekten och kravet på kvinnliga lärare.

I utbildning i islam innebär detta att flickor inte kan studera vidare eftersom det inte finns kvinnliga mullor. Flickor i maktab går heller inte långt upp i systemet. Det största hindret i båda systemen är åtskillnaden av kön: *”så länge som principen om segregation råder över principen om farz kommer flickor och kvinnor förbli illitterata eller halvlitterata.”* (artikel-författarens översättning).

Det är bara på lång sikt som man kan se att begreppet farz inte bara innebär ett krav för föräldrarna att ge utbildning i islam utan att kravet också skulle kunna innesluta utbildning inom maktab.

Samtidigt ansåg respondenterna att samhället också behöver utbildade flickor men att dessa framförallt behövs inom utbildning och hälsovård. Även om de intervjuade inte använder begreppet globalisering finns det en medvetenhet om det ”moderna” samhället och att ”moderna” yrken kräver utbildning i maktab. Denna ger en viss status för utbildade unga män, vilket till och med kan innebära att de får ingå i shuras, som normalt bara innefattar äldre män. Dilemmat är alltså att de intervjuade både kan ha respekt och rädsla för maktab.

Slutklämmen i avhandlingen är att begreppet farz antagligen är den av-

görande faktorn för att flickor ska få samma rätt till utbildning som pojkar i både maktab som madrasa.

Avslutning

Det är givetvis omöjligt att i en kort artikel fånga in en hel doktorsavhandling på cirka 380 sidor. Bland annat har jag bara ytligt eller inte alls berört kapitel som:

- Education and Knowledge in Islam
- Education and Knowledge in Western Thought
- Gender in Western Theory and in Islam
- Globalisation
- The Concept of Folk Model Theory
- Education in Afghanistan
- Afghanistan and Globalisation
- Girls' Education: Separation and Obligation
- Global and Local Pressure on Education

Avhandlingen är en rik källa för kunskap om, inte bara utbildning i Afghanistan, utan också om islam, traditioner och kultur, samt relationen till västerlandet.

För den intresserade är det möjligt att anskaffa avhandlingen från SAKs kansli i Stockholm eller från Avdelningen för Internationell Pedagogik, Stockholms Universitet. Den kan med fördel studeras (eller delar av den) av nyanställda och användas vid workshop och seminarier.

Slutkommentar

Författarna har några intressanta kommentarer till dagens situation för utbildningen i Afghanistan:

”The extreme interpretation of Islam by the Taliban deeply hurt most Afghans and was regarded with shame. The excessive amount of Islam in education has been replaced by another extreme in the aftermath of the Taliban

defeat: A neglect of Islamic education and a minimum of Islamic subjects in Western type of schools”

”The events triggered by the October 2001 invasion, not only by military forces but also through the enormous influx of foreign ”experts” and ”advisers” to the capital, have made the country and its educational system vulnerable and susceptible to Western influences, culturally, economically and politically. Globalisation has reached Afghanistan” (sid 11).

Visst finns det anledning för SAK att begrunda vårt eget deltagande i ovanstående beskrivning. Vi har dock inga skolor i huvudstaden och kan kanske på landsbygden fungera på ett mindre etnocentriskt sätt genom vår långa erfarenhet av utbildning både av pojkar och flickor i dessa områden. Våra strategier för utbildningen i Afghanistan visar också på en viss medvetenhet om faran med etnocentrism.

Utdrag ur SAKs strategier för Utbildning, sid 7:

- visa respekt och förståelse för afghanska förhållanden i avlägsna och underprivilegierade miljöer så att inte orealistiska metoder som passar i en resurstät västerländsk skola ersätter praktiskt genomförbara men ”omoderna” metoder
- utarbeta metoder för undervisning om gender, miljö, reproduktiv hälsa, mänskliga rättigheter, demokrati och jämlikhet inom ramarna för vad som är möjligt och kulturellt acceptabelt inom de afghanska lokalsamhällena. ■

Ulf Lundberg är expert på området utbildning i u-länder och sitter sedan 2002 i SAKs styrelse.

SAK syns i städerna och söker engagerade representanter

SAK kommer inom kort att börja värva faddrar genom face-to-face i egen regi. Under våren och sommaren 2008 kommer SAK att finnas på gator och torg runt om i Sverige för att informera allmänheten om organisationens arbete och möjligheterna att engagera sig. Är du intresserad av att arbeta för SAK läs mer under *lediga jobb* på vår hemsida: www.sak.se